

500 kr. seddel med firben udsendt 1974.

for hudpletter og fremmede hårvæksten (14). Havde katten fanget et firben skulle dens mund og poter vaskes i nymalket mælk, ellers kunne musene lugte den på lang afstand (NVSJælland; 15):

Firben tegnet af Ib Andersen på 500 kr. seddel udsendt 1974.

LITTERATUR: (1) 464g 2,221; (2) 388; (3) 74 343; (4) 831 1688,297; (5) 212c 1,293; 464c 137; 235 9,1939,203; (6) 296f 136; (7) 296e 2,111; (8) 160 1906/23: 1144 (1920); (9) 464 3,2,156; (10) 233 1947,30; (11) 882 5,1796,328; (12) 882c 7; (13) 418 299; (14) 687 1837,28; (15) 160 1906/23: 294.

PROSA OG POESI

Et lille solglad, vævert væsen med venlige, næsten menneskelige øjne Knud Poulsen (1).

Firbenene, vore hjemlige afrikanere, glimtende grønne, den yderste forpost for den fantastiske øgleverden i troperne. På en sten ... sidder to store smaragdgrønne firben og skinner i solen som havfruehaler Kelvin Lindemann (2); øglerne smutter ind i gærderne som billede fra klodens fortid set i en ny alders formindskende lup Ole Sarvig (3).

I panser af regnbuefarver · løb firben hen over

Vilh. Pedersens træsnit til H. C. Andersens »Elverhøj«.

sand Chr. K. F. Molbech (4). Grå firben lå i solens bedste skin · og ånded med små pulsslag varmen ind Harald Herdal (5). Firbenet fotograferer en græshoppe, i profil · uden at bevæge sig på den lune sten, · skifter film ... Benny Andersen (6). Hans latter er smuttende funker af ild - · som firben på solsprukken jord Mogens Lorentzen (7). Otto Gelsted, Firbenet (8); Orla Bundgaard Povlsen, Firben (9).

LITTERATUR: (1) 695e 25; (2) 521 173; (3) 666b 132; (4) 572b 1,189; (5) 333 110; (6) 12 56; (7) 531i 19; (8) 270l 21; (9) 697f 12.

Stålorm, *Anguis fragilis*

Stålormen er en 30-40 cm lang, næsten ensartet trind lemmeløs øgle med lille hoved. Som nyfødt er rygsiden gråligt sølvskinnende og resten af kroppen blåsort, voksne stålorme skinner som blankt kobber, med alderen bliver bugsiden stålgrå. Lever på skyggefylde og fugtige steder eller i selvborede huller over hele landet undtagen på nogle øer.

- Danmarks Dyreverden 5, 196-203.

Stålorm o. 1700ff (1), »når man slår til den springer den som stålet i mange stykker« (o. 1700; 2), den »glinser som krystal eller slebet stål« (1756; 3) sml. svensk kopparorm 'kobberorm'; dyrets hale brækker ved ublid behandling lettere af end hos firbenet jf. artsnavnet fragilis 'skrøbelig'. *Blindorm* 1667-1802 og *blindsight* 1784 (4), øjne ne er meget små, man regnede dyret for at være blindt; *skælslange* 1801 (5), *sålorm* Fjolde SSlesvig (6), *ormslær* Bornholm 1804ff (7).

LITTERATUR: (1) 659 22,826; (2) 170 1909,67; (3) 860 13 sml. 239 1915,52; (4) 434 1,219; 659 2,813f; 418 315; (5) 659 19,408; (6) 66 2,248; (7) 801 71; 203 250.

OVERTRO

Stålormen er aldeles harmløs, men blev alligevel regnet for et meget giftigt og farligt dyr (1). Løftede den sig lodret mod et menneske ville vedkommende dø; man sagde, at stålormen stod for ligkisten og snogen for olieflasken – den gav »kun« sygdom (Præstøegnen; 2).

Den bider sjældent, men sker det er den mere farlig end hugormen (Mors 1811; Fjends h.; 3).

»Da jeg vogtede får i Hoven sogn, Ringkøbing amt, vidste alle vi færehyrder, at stålormen var yderst farlig om morgenens lige før solopgang, ved høj middag og om aftenen umiddelbart efter solnedgang. Til andre tider af døgnet kunne den ingen skade gøre. Men så man en stålorm lige i middagsstunden, når solen skinnede, så angreb den og så var man fortapt, thi undfly den kunne man ikke. Den kunne nemlig bide sig selv i halen og løbe som et hjul, hurtigere end en hest« (1887; 4). Nogle mente, at stålormen kun *slog* [bed] ved højmesse, d.v.s. klokken 12 dag og 12 nat, og ellers var ufarlig. En 90-årig mand i Bording erklærede: »Stålorme er værre end hugorme, stikker de så er det døden« (5), såret var uhelbredeligt – sml. snog s. 330f. På Bornholm anså man ikke en *ormslå* for giftig, men i middagsstunden kunne den let slå benet over på en voksen mand (6).

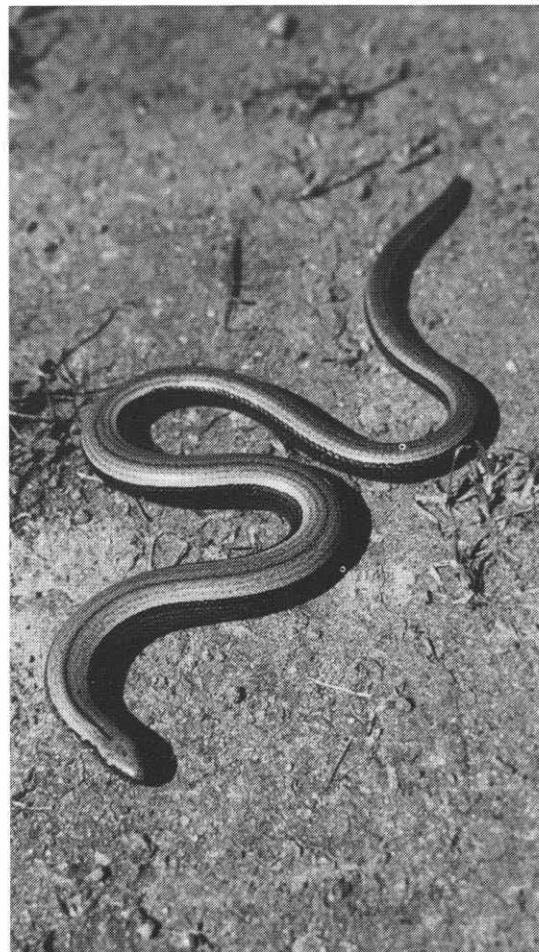
Lagde en stålorm sig uden for døren betød det, at et menneske i huset snart ville dø (Bogø ved Møn; 7); den varslede ulykke og man slog korsets tegn for sig (Silkeborg, NVSjælland; 8). Rørte man ved en stålorm fik man koldfeber (malaria) og sygdommen forsvandt først når ormen gik i vinterhi (NVSjælland; 9).

»En stålorm kan jo gøre fortræd; den kan i det mindste afstedkomme uro og ængstelse, når gemyttet er altfor sart« Holger Drachmann 1877 (10).

Fandt man en stålorm skulle man lade den løbe tre gange over en hånd, fodrede man et kreatur med den hånd trivedes det godt (Farum; 11).

En brystsvag karl skar tørv i mosen og lagde sig som de andre karle i græsset for at sove til middag. En af dem, der ikkesov, så en stålorm krybte ind i karlens mund og nogen tid efter komme ud helt dækket med slim og materie. Den gned det af i græsset og krøb ind igen. Det gentog sig nogle gange, indtil dyret var helt rent. Karlen blev rask og levede mange år derefter (Langeland; 12). Tre karle gravede efter en skat i en høj på Nørup mark; da de kom til en stensætning vrimlede det pludselig med stålorme omkring dem, og der kom stadig flere op af hullet. Så flygtede karlene (13).

Slår man en stålorm itu forener stykkerne sig og ligesom limer sig sammen igen (slutn. af 1600-t; 14), hugges den i flere stumper løber disse straks hver sin vej (1756; 15); stykkerne groede sammen, når man havde hugget ormen over skulle man derfor skynde sig at gå ind mellem stumperne, det

Stålorm. BIOFOTO/Arthur Christiansen.

hindrede dem i at springe tilbage, så dyret atter blev levende (16).

Den stædige eller genstridige er så stiv som en stålorm (Nr. Bork; 17).

Stålormen, nål og tråd i samme person, [arbejder] på at sy sig ind i terrænet Ole Vinding (18).

LITTERATUR: (1) 727a 2f (slutn. 1600-t); 693b 1,1763,659; (2) 160 1906/23:492 (1907); (3) 770 202; 423; (4) 794 5,109; 160 1906/23: 3345; 464g 2,221; 296e 2,18; 837 21,1945,209 (Istedegnen); (5) 296f 136; (6) 464g 2,222; (7) 436c 85; (8) 160 1906/23: 294,2059 (1886); (9) 160 1906/23: 294; (10) 184 161; (11) 160 1930/1: 87; (12) 464g 2, 211; (13) 464g ny rk. 3,310; (14) 727a 2f; (15) 860 13; (16) 464 1,139; (17) 423; (18) 910c 52.